

SUUNNITELMA OPPILAIDEN JA OPISKELIJOIDEN SUOJAAMISEKSI VÄKIVALLALTA, KIUUSAAMISELTA JA HÄIRINNÄLTÄ 2023

1. Väkipalta, kiusaaminen ja häirintä käsitteinä

Väkipalta

Väkipalta tarkoittaa voiman ja vallankäyttöä suhteessa toiseen tehdäkseen toiselle jotain pahaa, vahingoittavaa ja satuttavaa. Väkipalta voi olla ruumiillista voimankäyttöä kuten lyömistä, tai henkistä kuten toisen loukkaamista ja satuttamista sanallisesti. Henkistä väkipaltoa on myös toisen pakottaminen tekemään jotain tai ajattelemaan jollain tietyllä tavalla.

Suomen lain mukaan väkipalta on rikos. Väkipallan tekijä voi joutua korvaamaan toiselle aiheuttamansa vahingon. Jos tekijä on täyttänyt 15 vuotta, hän voi joutua myös rikosoikeudelliseen vastuuseen. (Rikoslaki 39/1889).

Seksuaaliväkipalta on väkipallan muoto, jolla tarkoitetaan esimerkiksi koskettelua, ahdistelua, häirintää, inestii, raiskauksia ja nöyryyttäviin tai häpeällisiin seksuaalisiin tekoihin pakottamista. Seksuaaliväkipalta loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä. Seksuaalisuutta loukattaessa loukataan koko ihmisyyttä, ja siksi se on erityisen traumatisoivaa. Seksuaaliväkipalta aiheuttaa syyllisyyttä ja häpeää ja siten myös salailua, jonka vuoksi apua ei uskalleta hakea ja pyytää.

Kunniaan liittyvällä väkipallalla tarkoitetaan väkipaltoa tai rajoittamista, joka liittyy perheen tai suvun piirissä tapahtuvaan kunniannormien puolustamiseen. Väkipalta voi olla luonteeltaan psyykkistä tai fyysistä, ja sen syyksi saattaa riittää pelkkä epäily väkipallantekijän arvion mukaan kunnianttomasta käyttäytymisestä. Kunniaväkipalta ilmenee esim. uhkailemalla, liikkumisen rajoittamisella, ystäväpiirin rajoittamisena, pakkoavioliitoilla ja äärimmillään murhana. Väkipallan tekijä tavoittelee väkipallalla tai sillä uhkailulla sitä, että uhri toimii yhteisön arvojen ja normien mukaisesti, eikä saata perhettään tekijän näkökulmasta häpeään. Väkipallan tekijän motiivina on pyrkimys suvun kunnian suojaamiseen tai sen palauttamiseen. Kunniaväkipallaan liittyy usein yhteisön legitimi väkipallan hyväksyntä, ja väkipaltoa on tekijän näkökulmasta pakko harjoittaa perheen kunnian säilyttämiseksi.

Väkipaltainen ekstremismi eli väkipaltainen ääriajattelu tarkoittaa sitä, että väkipaltoa käytetään, sillä uhataan, se oikeutetaan tai siihen kannustetaan perustellen sitä aatemaailmalla.

Kiusaaminen

Kiusaamisesta on kysymys silloin, kun yksi ja sama lapsi tai nuori joutuu tahallisesti, toistuvasti ja systemaattisesti toisen tai toisten epäasiallisen toiminnan kohteeksi. Kiusaamiseksi voidaan käsittää myös yksittäinen tapahtuma, joka aiheuttaa uhrille laajamittaista psyykkistä huonoa oloa tai sosiaalista tai fyysistä haittaa.

Kiusaamiseen liittyy yleensä voimasuhteiden epätasapaino: kiusattu lapsi tai nuori on jollakin tavalla puolustuskyvytön tai heikommassa asemassa kiusaajaan tai kiusaajiin nähden. Kiusaaminen on yleensä ryhmäilmiö. Vaikka vain yksi ihminen toimisi pääkiusaajana, muut ympärillä olevat henkilöt ovat myös tärkeitä vaikuttajia kiusaamistilanteen syntymiseen. He toimivat usein kiusaajaa tukevissa rooleissa apureina, kannustajina tai hiljaisina hyväksyjinä. Kiusaaminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen ja nuoren kasvuun ja kehitykseen. Kiusaamisen vaikutukset heijastuvat negatiivisesti kiusaajan ja kiusattujen lisäksi turvattomana ilmapiirinä myös muuhun ryhmään, jossa kiusaamista tapahtuu.

Riidat ja erimielisyydet eroavat kiusaamisesta siinä, että ne ovat usein hetkellisiä, eikä niiden kohteeksi joudu jatkuvasti yksi ja sama oppilas. Kiusaamista ei ole aina helppo havaita. Lapset ja nuoret eivät aina halua kertoa aikuiselle kiusaamisesta, koska he pelkäävät sen olevan juoruilua tai pelkäävät kiusaajan kostavan jotenkin kertomisen. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että sekä kodeissa, varhaiskasvatuksessa ja kouluissa rohkaistaan lasta kertomaan heti aikuiselle, jos lapsi tai nuori itse kokee kiusaamista tai hän näkee tai kuulee jotakin toista lasta/nuorta kiusattavan.

Kiusaamisen ilmenemismuotoja

Kiusaaminen voi ilmetä eri tavoin ja se voidaan jaotella fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen, verbaaliseen ja netissä ilmenevään kiusaamiseen.

Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan yleensä lyömistä, tönimistä ja potkimista, jolloin kiusaaja käyttää fyysistä voimaa kiusattuun. Kyseessä on pahoinpitely, joka on fyysistä väkivaltaa.

Verbaalisella kiusaamisella tarkoitetaan sitä, että uhria loukataan sanallisesti, esimerkiksi pilkataan, uhkaillaan tai nimitellään.

Sosiaalisella kiusaamisella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että kiusaamisen kohde jätetään ulkopuoliseksi tai hänen läsnä ollessaan hymistellään ja huokaillaan merkitsevästi.

Nettikiusaamisessa eri mediavälineiden, kuten netin ja kännykän kautta lähetetään epäasiallisia, uhkaavia tai seksuaalisia viestejä. Uhria esimerkiksi nimitellään, uhkaillaan, nöyryytetään, pilkataan, juoruillaan, kiristetään, häiritään tai jaetaan häntä loukkaavia videoita tai valokuvia, huijataan salasanoja tai esiinnyttään toisten nimellä.

Nettikiusaamista on myös yksityisen tiedon jakaminen tai toisen huijaaminen oman yksityisen tiedon jakamiseen, syrjiminen, ryhmästä eristäminen ja poissulkeminen tai ryhmään lisääminen luvatta, kuvien manipuloiminen, kuvien ottaminen ja levittäminen ilman toisen lupaa. Netissä tapahtuva kiusaaminen ilmenee lähes aina myös muissa ympäristöissä, kuten koulussa.

Nettikiusaamista voi tapahtua muun muassa sähköpostissa, pikaviestipalveluissa, verkkosivuilla, sosiaalisessa mediassa, chateissa, pelisivustoilla ja tekstiviesteissä. Nettikiusaamista on myös se, jos toiselle aiheutuu mielipahaa verkossa tahattomasti tai vahingossa. Nettikiusaaminen voi vaikuttaa lapseen ja nuoreen kasvotusten tapahtuvaa kiusaamista voimakkaammin.

Häirintä

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 14 §:n mukaan häirintää on käyttäytyminen, jolla loukataan henkilön ihmisarvoa siten, että luodaan halventava, nöyryyttävä, uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Häirintä on yksi syrjinnän muodoista. Häirintä voi olla esimerkiksi seksuaalista häirintää tai sukupuoleen perustuvaa häirintää. Tasa-arvolaki (609/1986) 7§ kieltää seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän.

Seksuaalinen häirintä

Seksuaalinen häirintä voi olla sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä ovat tasa-arvolain mukaan syrjintää ja sellaisenaan kiellettyä.

Seksuaalisen kuvamateriaalin lähettäminen lapselle on seksuaalista häirintää ja se saattaa täyttää myös rikoksen tunnusmerkistön (rikoslaki 39/1889, 24.luku 8 § ja 9 §).

Seksuaalista häirintää ovat seksuaalisesti vihjailevat eleet tai ilmeet sekä epäasialliset seksuaaliset puheet, kaksimieliset vitsit sekä vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset tai kysymykset. Seksuaalinen häirintä voi ilmetä myös fyysisenä kosketteluna ja lähentelynä,

sukupuoliyhteyttä tai muuta sukupuolista kanssakäymistä koskevin ehdotuksina tai vaatimuksina sekä seksuaalirikoksina, kuten raiskauksena, sen yrityksenä tai seksuaalisena ahdisteluna.

Seksuaalista häirintää voi tapahtua eri digitaalisen median kanavissa kuten esimerkiksi nettipeleissä, WhatsAppissa ja Snapchatissa. Epäasiallisia seksuaalisia sisältöjä ovat muun muassa halventavat ja vihailevat puheet, seksuaaliset eleet ja ilmeet, seksuaalissävytteinen nimittely sekä pyyntöjä kosketteluun webkameran tai muun digitaalisen laitteen välityksellä. Se sisältää usein seksuaalissävytteisten sivustojen, kuvien, videoiden, kommenttien ja viestien jakamista ja on tyyppillisesti luonteeltaan toistuvaa, mutta myös yksittäinen tai huumoriksi tarkoitettu tahaton teko tai toiminta voi täyttää seksuaalisen häirinnän tunnusmerkistön lain mukaan.

Tasa-arvolain mukaan tahaton teko voidaan tulkita häirinnäksi, jos sen vaikutukset ovat syrjiviä ja henkilö kokee teon tai toiminnan ei-toivottuna (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 7 §.) Seksuaaliseen häirintään digitaalisen median kautta voi liittyä myös kiusaamista.

Sukupuoleen perustuva häirintä on henkilön sukupuoleen liittyvää ei-toivottua käytöstä, joka ei ole luonteeltaan seksuaalista ja jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Tällaista on esimerkiksi sukupuoleen liittyvä halventava nimittely. Sukupuoleen perustuva häirintä on tasa-arvolain mukaan syrjintää samoin kuin syrjintä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella.

Seksuaalinen ahdistelu tarkoittaa tekoja, jotka loukkaavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta kohdistuen yksityisiin kehon osiin, kuten pakaroihin, sukupuolielimiin, rintoihin tai reisiin. Sitä on sopimaton koskettelu kuten puristelu, sively, taputtelu tai kähmintä ja on rangaistavaa silloin, kun sitä voidaan pitää tahallisenä tekona. Esimerkiksi väkijoukossa vahingossa tapahtuva toisen takapuolen hipaisu ei ole rangaistavaa.

Jos seksuaalinen ahdistelu kohdistuu alle 16-vuotiaaseen tai alle 18-vuotiaaseen silloin, kun tekijä on auktoriteettiasemassa tai luottamussuhteessa alaikäiseen (esimerkiksi opettaja tai nuorisotyöntekijä), teko voi täyttää lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön. Seksuaalisesta ahdistelusta tulee tehdä rikosilmoitus mahdollisimman pian.

2. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ennaltaehkäisy yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla

Yhteisömme kehittää, toteuttaa ja arvioi suunnitelmallisesti tasa-arvoista ja yhdenvertaista toimintakulttuuria lapsen edun mukaisesti.

- Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on ajan tasalla ja sitä toteutetaan toiminnallisesti osana yksiköissä tehtävää hyvinvointityötä. Suunnitelman tekeminen voidaan yhdistää väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaiseen suunnitelmaan.
- Yksikössämme on selkeät järjestyssäännöt ja kaikki tietävät, mikä on sallittua ja mikä ei.
- Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen toiminta koskee kaikkia yksikön toimijoita - sekä lapsia että yksikön aikuisia.
- Yksikössämme kunnioitetaan toisen koskemattomuutta ja omia rajoja.
- Kertomisen kynnyks on matala: Kaikki tietävät, kenelle kerron ja miten sekä mitä sitten tapahtuu.

- Toimintakulttuurin kehittämis-, toteutus- ja arviointityössä ovat mukana kaikki yksikön aikuiset, lapset, nuoret ja huoltajat.
- Yksikkömme tekee eri tavoin näkyväksi väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisen työn.
- Kaikilla on oikeus ja mahdollisuus osallistua yhteiseen toimintaan.

Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy ja niihin puuttuminen on oppilaitosten velvollisuus samoin kuin vuorovaikutustaitojen, neuvottelun, sovittelun ja ristiriitojen ratkaisemisen opettaminen. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemisessä ja puuttumisessa on keskeistä toimien systemaattinen ja kestävä toteuttaminen, jossa kaikki puuttuvat em. tilanteisiin ja toimivat niiden ehkäisemiseksi.

Tunne- ja turvataitokasvatus

Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataidot ovat tärkeä osa koulu- ja opiskeluyhteisön hyvinvoinnin perustaa. Perusopetuksessa tunne- ja turvataitokasvatuksella vahvistetaan lasten ja nuorten itsetuntoa ja tunnetaitoja, vuorovaikutustaitoja, selviytymistaitoja sekä digiturvataitoja. Näitä taitoja harjoitellaan kaikilla kouluilla esimerkiksi koulun nuorisotyöntekijän avulla.

Tunne- ja turvataitokasvatuksen avulla edistetään lapsen ja nuoren omia taitoja puolustaa itseään ja rajojaan väkivallan, kiusaamisen, häirinnän, houkuttelun ja ahdistelun tilanteissa niin lasten keskinäisissä suhteissa kuin myös aikuisten ja lasten välisissä suhteissa kaikissa ympäristöissä. Lapsia ohjataan kertomaan huolistaan turvalliselle aikuiselle, sillä vastuu lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista on kaikilla aikuisilla.

Hyvät vuorovaikutussuhteet aikuisiin ja kavereihin, yhteisöllisyys, me-henki, onnistumisen kokemukset oppimisesta, tunne omasta arvokkuudesta, vaikutusmahdollisuudet, mutkaton avunsaanti ongelmatilanteissa ja viihtyisä oppimisympäristö tukevat opiskelijan hyvinvointia ja mielenterveyttä kaikilla koulutusasteilla.

Yhteiset arvot ja pelisäännöt ovat lähtökohta ja edellytys väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaiselle työlle. Opetushenkilöstön rinnalla koulujen oppilas- ja opiskelijahuoltohenkilöstö tekee suunnitelmallista ennalta ehkäisevää ja yhteisöllistä työtä ryhmä- ja yksilötasolla väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiseksi.

3. Toimintamalli puuttua väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla sekä yhteistyö tarvittavien viranomaisten ja huoltajien kanssa

Väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä suojaaminen on koko henkilöstön tehtävä. Se vaatii aikuisen havainnointia, aitoa läsnäoloa ja välitöntä puuttumista epäasialliseen käyttäytymiseen. Minkäänlaista väkivaltaa, kiusaamista tai häirintää ei hyväksytä ja ko. tilanteisiin puututaan heti lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden.

Lapset ja nuoret huomaavat, että tilanteisiin puututaan, ja oppivat käytössä olevat rajat ja sosiaaliset säännöt. Tällä tavoin kiusaaminen ei pääse normalisoitumaan, eivätkä lasten tai nuorten väliset suhteet kehity vaikeaselkoisiksi valtarakenteiksi. Samalla koulu- ja oppilaitosyhteisön hyvinvointi ja turvallisuus lisääntyvät.

- Lapsen vihjeet ja kertomukset kiusaamisesta, väkivallasta ja häirinnästä otetaan aina vakavasti.

- Huomioidaan myös tilanteet, missä lapsi toimii oikein ja annetaan myönteistä palautetta edistymisestä. Myönteinen palaute tukee positiivisen ja ehjän minäkuvan muodostumista sekä korjaa ja mahdollistaa negatiivisen minäkuvan eheytymistä.
- Puuttumisen tavoitteena on saada väkivalta, kiusaaminen tai häirintä loppumaan sekä saada lapsi ymmärtämään toimintansa sekä tilanteen seuraukset. Tavoitteena on myös saada lapsi kehittymään vuorovaikutustaidoissaan.

Jokainen väkivalta-, kiusaamis- ja häirintätapaus on erillistapaus; syyt, toiminta ja seuraukset vaihtelevat, joten toimenpiteet sovellettuna auttavat kulloisenkin tapauksen käsittelyssä.

Rikosoikeudellinen vastuu väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään liittyvissä tilanteissa

Kaikissa kiusaamismuodoissa voi toteutua helposti myös rikoksen tunnusmerkistö. Esimerkiksi nimittely, haukkuminen tai netissä tapahtuva solvaaminen voi olla kunnianloukkausta.

Alastomuutta esittävän kuvan levittäminen on rikosnimikkeenä Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen. Seksistiset kommentit ja kirjoittelu tai kosketteleminen intiimialueille vastoin toisen tahtoa, ikä ym. huomioiden voivat täyttää seksuaalirikoksen tunnusmerkit. Tönnönnä, lyöminen, potkiminen ym. käsiksi käyminen voi toteuttaa pahoinpitelyn tunnusmerkin. Lieväkin pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos, kun se kohdistuu alle 18-vuotiaaseen. Toisen henkeen tai terveyteen kohdistunut uhkaus voi toteuttaa laittoman uhkauksen tunnusmerkit.

Lastensuojeluilmoitus on varhaisen puuttumisen keino, ja kynnys sen tekemiseen tulee olla matala. Vakavista teoista konsultoidaan koulupoliisia ja rikoksen tunnusmerkistöt täyttävästä tapauksesta tehdään rikosilmoitus. Lastensuojelulain 25§ muistuttaa, että viranomaisten ja muiden lasten ja nuorten parissa työskentelevien tahojen velvollisuus on tehdä lastensuojeluilmoitus, kun huoli herää. Tämä koskee siis myös varhaiskasvatuksen, koulujen, oppilaitosten ja nuorisopalveluiden henkilökuntaa. Lisäksi samojen tahojen tulee ilmoittaa poliisille tietoonsa tulleet epäillyt pahoinpitelyt ja seksuaalirikokset.

4. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän seuranta ja arviointi

- Yksikössämme on selkeä toimintamalli haastaviin väkivalta-, kiusaamis- ja häirintätilanteisiin.
- Yksikössämme tehdään ennaltaehkäisevää ja tilanteisiin puuttuvaa monialaista yhteistyötä yhteistyökumppaneiden kanssa.
- Varmistetaan, ettei uhri jää yksin ja hän on turvassa koulupäivän aikana. Uhrille nimetään tarvittaessa turvallinen aikuinen.
- Henkilökuntaan kuuluva ottaa yhteistyökumppanin mukaan tilanteiden selvittämiseen. Väkivalta-, kiusaamis- ja häirintätapausten selvittäminen on tärkeä kirjata. Kirjaaminen tapahtuu oppilas- ja opiskelijatietojärjestelmään. Opiskeluhoitoryhmä seuraa ja arvioi vuosittain väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisia toimia sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista, osaamistarpeita sekä kehittämiskohteita.

5. Suunnitelman päivitys, perehdytys ja tiedotus

- Koulutussuunnitelman mukaisesti henkilökunnalle järjestetään täydennyskoulutusta osaamistarpeet tunnistaen ja osaamista vahvistaen.
- Henkilökunnan osaamista ennaltaehkäistä, tunnistaa ja puuttua väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään päivitetään joka lukuvuoden alussa.
- Uusi työntekijä perehdytetään yksikön väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaiseen toimintamalliin.

- Oppilaita, huoltajia sekä henkilökuntaa tiedotetaan lukuvuosittain väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ennaltaehkäisystä sekä niihin puuttumisesta.